

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf

LAUSUNTO

Eduskunta

Sosiaali- ja terveystoimikunta

Asia: SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf, jonka jäsenjärjestöt ovat Förbundet De Utvecklingsstördas Vänner, Finlands Svenska Synskadade, Svenska hörsselförbundet, Psykosociala förbundet ja Finland Svenska Handikappförbundet ovat laatineet kannanoton hallituksen esityksen luonnoksesta sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja maakuntauudistukseen liittyen, jota tulisi hyödyntää osana eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnan käsittelyä.

Viite: Maakuntauudistuksen käsittely eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnassa 6.4.2017 klo 10.

1. Yhteensovittava ja koordinoiva mekanismi ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamiseksi

Rakenne: Yhdenvertainen pääsy ruotsinkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä julkisen vallan lakisääteisten velvollisuuksien täyttäminen suhteessa kielellisiin oikeuksiin myös uudistuksen jälkeen edellyttävät sitä, että lakiehdotusta täydennetään tämän mahdollistavilla rakenteilla. Ehdotamme kansallista koordinoivaa ja yhteensovittavaa mekanismia, joka koostuisi kolmesta osasta:

- a) järjestämislain 35 §:n 4 momentin mukainen kansallinen kehittämissyksikkö
- b) maakuntalain 118 §:n mukainen kansallinen palvelukeskus
- c) maakuntalain 48 §:n mukainen viiden kaksikielisen maakunnan muodostama yhteinen toimielin

→ Tämän lisäksi maakuntalain 27 §:n mukainen kielivähemmistön vaikuttamistoimielin olisi osaltaan mukana täydentämässä tätä mekanismia. Esityksessä mainitussa muodossa kielivähemmistöjen vaikuttamistoimielin ei yksin riitä turvamaan ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita, vaan vaikuttamistoimielimien toiminnan turvaamiseksi tulee varata riittäviä taloudellisia resursseja.

Tarkoitus: Yhteensovittava mekanismi loisi ja ylläpitäisi kansallista ja alueellista yhteistyörakennetta, joka kattaa koko maan tarkoituksenaan edistää perus- ja erityispätevyyttä koko alueella. Samaan aikaan se turvaisi yhtäältä pääsyn ja toisaalta osaamisen niihin erityispalveluihin, jotka edellyttävät erityisosaamista ja yhteistyötä valtakunnallisesti eri tahojen välillä. Yhteensovittava mekanismi vastaisi riittävän laajasta palvelutuotannosta ruotsin kielellä niin, että estetään esimerkiksi palvelutuotannon keskittyminen vain yhteen palveluntuottajaan.

Tehtävät: Yhteensovittavalla ja koordinoivalla mekanismilla olisi asiantuntijuus muun muassa siitä,

- missä ruotsinkielinen palvelu sijaitsee ja mitä ruotsinkielisiä palveluja on tarjolla
- miten ruotsinkieliset palvelut tulee järjestää, jotta vaihtoehdot ja valinnanvapaus turvataan myös ruotsinkielisille
- miten yhdenvertainen pääsy ruotsinkielisiin palveluihin varmistetaan julkisissa hankinnoissa
- miten ruotsinkieliset palvelut varmistetaan merkittävässä asiakirjoissa ja sopimuksissa
- millainen tarve ruotsinkieliselle henkilöstölle on

Paikka: Palvelukeskuksen päätoimipaikka perustettaisiin Uudenmaan maakuntaan, mutta sillä olisi yksiköt myös Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa. Voidaan harkita myös Turun ja Helsingin yliopistollisten keskussairaaloiden valjastamista palvelukeskuksiksi.

Asiantuntijayhteistyö: Työ ruotsinkielisellä sektorilla on yksinäistä ja haavoittuvaa, koska asiantuntijuus on vain muutamien henkilöiden käsissä. Asiantuntijaverkostoa tarvitaan, jotta voidaan yhteensovittaa ja luoda tarvittavaa yhteistyökumppanuutta, ja siten ylläpitää ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja. Kehittämisyksikkö ja palvelukeskus kartoittaisivat ja selvittäisivät moniammatillisen asiantuntijaverkoston perustamista. Verkoston avulla tuettaisiin ja ohjattaisiin palveluiden integraatiota ja yhteensovittamista muun muassa järjestämislain (laki sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä) 13 §:n mukaisesti niin, että ne ovat toimivia myös ruotsinkieliselle väestölle. Asiantuntijaverkosto koostuisi spesialisteista ja asiantuntijoista eri organisaatioista kuten THL:sta, yliopistoista, korkeakouluista, kolmannen sektorin palveluntuottajista ja etujärjestöistä sekä mahdollisesti yksityisistä palveluntuottajista.

2. Yksilöidyt muutosehdotukset lakiin

35 §:n 4 momentti järjestämislaki - ruotsinkielinen kehittämysyksikkö:

Uudenmaan maakunnan kehittämysyksikön tehtävänä on tukea ruotsinkielisten palveluiden kehittämistä koko maassa sen mukaan mitä 1-3 momentissa on säädetty. Lisäksi kehittämysyksikkö toimii yhtenä osana kansallista yhteensovittavaa ja koordinoivaa mekanismia koko maassa yhdessä maakuntien palvelukeskuksen, viiden kaksikielisen maakunnan muodostaman yhteisen toimielimen, kielivähemmistöjen vaikuttamistoimielinten ja sosiaali- ja terveydenhuollon delegaation kanssa.

118 §:n 1 momentti maakuntalaki – lisäys kansallisiin palvelukeskuksiin:

4) palvelukeskus ruotsinkielisten palveluiden tukemiseksi ja kehittämiseksi osana ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteensovittavaa ja koordinoivaa mekanismia

23 § järjestämislaki:

2) täytettävä lakisääteisten kielellisten oikeuksien aiheuttamat velvollisuudet

3. Seuraukset, jos näitä muutosehdotuksia ei oteta huomioon

Ruotsinkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut pirstaloituneita ja hajanaisia:

Esityksen perusteella ruotsinkielisille vammaisille henkilöille ei turvata sosiaali- ja terveyspalveluja yhdenvertaisin perustein, ei suhteessa suomenkieliseen väestöön eikä diagnoosin perusteella. Maassamme vallitsee suuri pula ruotsinkielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista, ja pääsy ruotsinkielisen palvelun piiriin vaihtelee suuresti tai puuttuu kokonaan asuinpaikasta ja diagnoosista riippuen. Valinnanvapaus vaihtoehtoineen on rajoitettua tai olematonta, sillä monet kaksikieliset kunnat eivät kykene täyttämään kielellisten oikeuksien synnyttämiä velvollisuuksiaan. Tämä johtuu vallitsevista rakenteista, henkilöstövajeesta sekä puutteista ruotsinkielisten palveluiden ostamisessa ja hankkimisessa.

Monopoliasemassa oleva suuri ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden palveluntuottaja:

Sellaisia rakenteita ei tule muodostaa, jotka johtavat käytännössä palveluiden kansalliseen keskittämiseen, sillä tällainen tilanne johtaisi väistämättä syrjintään ja monopolin muodostumiseen. Tällöin jo olemassa oleva laajalle levittäytynyt asiantuntijuus ja palveluntuotanto julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla sekä säätiöissä on vaarassa kadota. Näin ollen järjestämislain 11 §:ään ei tule lisätä sellaisia täydentäviä osia, jotka käytännössä johtavat tuotanto- ja järjestämismonopoliin syntymiseen ruotsinkielisellä vammaissektorilla. Ruotsinkielistä väestöä tai osaa siitä ei voi jättää valinnanvapauden ja vaihtoehtojen ulkopuolella kielen, vammaisuuden tai diagnoosin perusteella, sillä se johtaa sekä kiellettyyn erotteluun että suosimiseen. Tämä on erityisen ongelmallista suhteessa YK:n vammaissopimukseen ja perustuslain 6 §:ään, 17 §:ään, 19 §:ään ja 22 §:ään nähden.

Kuten perustuslakivaliokunta on todennut lausunnoissaan uudistukseen liittyen (PeVL 67/2014 ja PeVL 75/2014 vp), tarvitaan tehokkaita toimenpiteitä, jotta tulevaisuudessa voidaan turvata muun muassa perustuslain 19 §:n mukainen oikeus sosiaaliturvaan. Näkökulmat toimintarajoitteisiin, vammaisuuteen ja diagnosointiin liittyen ovat muuttuneet, ja lääketieteellinen kehitys sekä YK:n vammaissopimuksen ratifiointi ovat osaltaan johtaneet siihen, että perinteisesti erityistä tukea ja erityisratkaisuja tarvitsevien ihmisryhmien lisäksi muiden diagnoosiryhmien ja riskialttiissa asemassa olevien henkilöiden perusturvaa tulee vahvistaa. Esimerkkinä eri ihmisryhmien kohtelemisesta keskenään erilaisella tavalla diagnoosin, toimintarajoitteen tai kielen perusteella on ruotsinkielinen erityishuoltopiiri, jonka piiriin kuuluvat on jaoteltu diagnoosinsa perusteella.

Kielivähemmistöjen eriarvoinen asema, koska palveluja ei tarjota yhdenvertaisesti kielestä riippumatta:

Maakuntauudistuksen myötä ruotsinkielisten asukkaiden suhteellinen osuus alueen väestöstä pienenee kaikissa kaksikielisissä maakunnissa lukuun ottamatta Pohjanmaan maakuntaa. Tämä vaikuttaa ruotsinkielisten palveluiden toteutumiseen olennaisesti. Lisäksi ainoastaan murto-osa vammaispalveluista täyttää järjestämislain 11 §:ssä olevat palveluiden keskittämisedellytykset kielen perusteella, sillä esimerkiksi asumispalveluiden, päivätoiminnan ja henkilökohtaisen avun organisointia ja tuottamista ei

voi toteuttaa kansallisen keskittämisen avulla sillä perusteella, että sillä tavoin turvataan ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet.

Vammaisfoorumin tavoin myös SAMS korostaa seuraavaa:

a) Järjestämistapojen tulee olla erilaisten asiakkaiden erilaisista tarpeista ja elämäntilanteista lähteviä. Eri tavoin toimintarajoitteisilla ja pitkäaikaissairailta henkilöillä pitää olla oikeus valita kuten muillakin. Palveluja käyttävällä asiakkaalla pitää olla riittävä ja asiakkaan tarvetta vastaava tuki palvelujen valinnassa, käyttämisessä ja päätöksenteossa.

b) Yhdenvertaiset palvelut on saatava valtakunnallisesti. Palvelut tullaan toteuttamaan eri tavalla eri maakunnissa, mutta yhdenvertaisuus on taattava. Vammaispalveluiden palvelumonopoli kielioikeuksien perusteella uhkasi sekä yhdenvertaisia palveluita että vammaisten henkilöiden perusoikeuksia erityisesti perustuslain 6 §:n, 19 §:n ja 22 §:n perusteella.

c) Sosiaalihuollon asemaa suhteessa terveydenhuoltoon on kehitettävä ja vahvistettava. Sosiaalipalveluiden puute ilmenee terveyspalvelujen käytön lisääntymisenä. Sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien erikoistumiskoulutukseen tulee panostaa ja sosiaalialan osaamiskeskusten roolia ja resursseja lisätä.

Demokratian edellyttämä osallisuus ei toteudu riittävällä tavalla:

Maakuntauudistuksen myötä ruotsinkielisten asukkaiden suhteellinen osuus alueen väestöstä pienenee kaikissa kaksikielisissä maakunnissa lukuun ottamatta Pohjanmaan maakuntaa. Kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä ottaa huomioon myös YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen mukainen (artiklat 4.3 ja 33) julkisen vallan velvollisuus käydä aktiivista keskustelua toimintarajoitteisten henkilöiden ja heidän järjestöjensä kanssa. Heidät tulee ottaa osallisiksi myös valvontaan ja seurantaan sekä mahdollistaa heidän todellinen osallisuutensa lainsäädännön valmistelutyöhön.

YK:n vammaissopimus velvoittaa takaamaan vammaisten ihmisten osallisuus kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa ja oikeus tehdä heitä itseään koskevia päätöksiä. Maakuntiin tulee luoda rakenteita, joissa vammaisten ihmisten osallisuus ja kuuleminen tapahtuvat tosiasiallisesti. Lakiesityksessä mainitaan asiakasraadit ja vammaisneuvostot, mutta näiden toimivalta ei ole riittävää; kuulemisen pitää todella tapahtua vamma- ja sairausryhmästä riippumatta. Vammaisneuvostot tulee ottaa osaksi virallisia rakenteita ja päätöksentekoprosesseja. Tarvitaan maakunnalliset vammaisasiamiehet, jotka toimivat yhteistyössä vammaisneuvostojen kanssa.

Helsingissä 4.4.2017

Nina af Hällström
Toiminnanjohtaja

Asiantuntija: Kirsi-Maria Malmund, OTM
Asiantuntijalakimies